

POGLED U NOVE KNJIGE (4)

Drago Šimundža

1. FILOZOFIJA ZNANOSTI RUĐERA BOŠKOVIĆA — THE PHILOSOPHY OF SCIENCE OF RUĐER BOŠKOVIĆ. *Radovi simpozija Filozofsko-teološkog instituta DI, Zagreb, 1987.*

Hrvatski svećenik-isusovac, znanstvenik i filozof, Ruđer Bošković (Dubrovnik, 1711. — Milano, 1787) spada u sam vrh mislilaca i učenjaka svjetskog glasa. Moderna fizika vidi u njemu svoga preteču koji je gotovo dva stoljeća prije ovostoljetnih otkrića naslutio strukturalne vizije i energetske sile materije. Bio je teolog, filozof, astronom, fizičar, matematičar, arhitekt, geodet, arheolog, diplomat, pisac i pjesnik. Ostavio je iza sebe značajno djelo i upisao se u znanost i kulturu kao univerzalac trajne vrijednosti. To je razlogom da su povodom 200. obljetnice njegove smrti u njegovoj domovini, u Zagrebu i Dubrovniku, kao i u nekim evropskim zemljama, gdje je boravio i radio, održane komemoracije i znanstveni simpoziji o njemu i njegovu djelu.

Jedan takav simpozij organizirao je Filozofsko-teološki institut DI u Zagrebu, uoči same obljetnice, od 11. do 13. prosinca 1986. godine. Prošle jeseni radovi su toga simpozija izišli u zborniku, i to u dva izdanja: na hrvatskom i engleskom jeziku. Tako je naš sunarodnjak istodobno predstavljen našem i svjetskom općinstvu.

Zbornik je, kako upućuje i sam naslov, stručne naravi. Izbjegnute su prigodne manire i tzv. opća mjesta, opće poznate stvari. Autori su slijedili svoj put, stručno i kritično. Prišli su izravno temeljnim odrednicama Boškovićeve djela, izlažući, prema svojim strukama, njegova znanstvena i misaona uporišta te njihove odnose i značenja u procesu znanstvenih i misaonih postignuća.

Predgovor je, kao prezentaciju, napisao, u jednom i drugom izdanju, nadstojnik Instituta Valentin Pozaić. On je i priredio oba izdanja. Uvodno izlaganje *Zajednički putovi filozofije i znanosti* obradio je Stipe Kutleša. Polazeći od Boškovićeve vremena i Boškovićevih pristupa znanosti, odnosno filozofiji znanosti, autor je izložio povijesne tokove i sadašnje stanje filozofskih i znanstvenih odnosa u perspektivi boljeg razumijevanja uloge i značenja Boškovićeve ideje i znanstvenih otkrića.

Nakon ovog uvodnog izlaganja-priloga slijede tri važna pristupa Boškovićevoj misli. Peter Henrici, prof. s Popisnog sveučilišta Gregorijana u Rimu, obrađuje teoriju spoznaje Ruđera Boškovića, Vjekoslav Bjesić pojam i značenje Boškovićeve principa indukcije, a Ivica Martinović temeljnu dedukciju Boškovićeve filozofije prirode. Sama nas tematika upućuje u stručnost i važnost ovih izlaganja. Riječ je o specifičnim, u analizi Boškovićeve djela nezaoobilaznim pitanjima.

U nastavku se susrećemo s bitnim aspektima Boškovićeve shvaćanja prirode i prirodnih sila. Ivo Šlaus komparira sile u modernoj fizici i Boškovićevoj »Teoriji«, Dubravko Tadić se bavi građom stvari i Boškovićevim idejama, Žarko Dadić tretira Boškovićevo shvaćanje gibanja zemlje, a August Ziggelaar, prof. iz Kopenhagena, obrazlaže Boškovićeve poniranja u pitanja optike. — Sve odreda zanimljive, stručne i za upoznavanje Boškovićevih radova ključne teme.

Na kraju su, uz potrebne analize i refleksije, izložene tri filozofsko-teološke komponente Boškovićeve djela. Ivan-Pal Sztrilich razmišlja o Boškovićevim razlozima protiv Leibnizova načela dovoljnog razloga, Franjo Zenko o fundamentalno-filozofskom horizontu Boškovićeve »teorije«, Miljenko Belić o Boškovićevoj nauci o finalnosti kao vrijednom doprinosu metafizici. Naravno, i u ovim razmišljanjima Bošković i njegova misao izravni su predmet izlaganja.

Jedno i drugo izdanje, hrvatsko i englesko, popraćeno je potrebnim kazalima, i u cjelini se, tehnički i sadržajno, izvanredno doimlju.

Ukratko, Zbornik je znanstveno djelo. Ponire u najdublje konstante Boškovićeve »Teorije«, u znanstvene temelje Boškovićeve vizije svijeta i svemira.

— Šteta, reći će netko, što naš Ruđer nije još šire zahvaćen, što nisu uključene još neke teme i, čak, druga područja njegova rada — od poezije do arhitekture; što, možda, teološke implikacije i neka druga važna pitanja iz Boškovićeva djela i života nisu svestranije obrađeni. — Da, još je mnogo toga moglo ući u jedan ovakav zbornik, ali ako podsjetimo na naslov, koji se ograničio na *Boškovićevu filozofiju znanosti*, shvatit ćemo da je ovaj zbornik, ovakav kakav jest, stručno i kompetentno obavio svoj zadatak. To više, kad ga pročitamo i vidimo, da autori nisu ponavljali neka opća znanja o Boškoviću i njegovu djelu, nego su izvorno, na temelju osobnih proučavanja, dali svoje interpretacije autentičnog Boškovićeva učenja i njegova doprinosa znanosti.

2. Kvirin Vasilj: VJEČNI ŽIVOT, ZIRAL, Chicago, 1987.

Hrvatski franjevac dr. Kvirin Vasilj već dugo vremena živi u Americi, u SAD. Iako je vrlo plodan filozofsko-teološki pisac (djela izdaje na hrvatskom i na engleskom), našoj je javnosti tek djelomično poznat. Podsjetit ćemo ovdje da je povremeni suradnik *Crkve u svijetu*, kao i nekih drugih glasila u nas, te da su mu *Naša ognjišta* prije deset godina, 1978, izdala zapaženu raspravu *Filozofija očovječenja i počovječenja*. Široko je područje Vasiljevih teoloških i misaonih interesa, no središnje mu je ishodište čovjek i njegova sudbina, i to primarno misaoni pristupi tom ishodišnjem pitanju. U vezi s tim zanima ga fizika i metafizika, nazor na svjet, teologija i Biblija, naravna doumljivanja i kršćanska objava.

Djelo o kojemu je riječ obuhvaća, na svoj način, sva ova područja, sve spomenute interese Kvirina Vasilja kao mislioca i pisca. Čovjek je i ovdje u središtu pažnje; on je središnje pitanje: smisao i sudbina njegova opstanka, poziva i konačnog određenja — njegov vječni život.

»Vječni život« je u tom obzoru sustavno pisana misaono-religiozna studija. Polazište mu je umsko, filozofsko; razrada i nakana, impostacija i odredište religioznog su nadahnuća. Autor polazi od različitih shvaćanja, od pitanja »religije i nereligije«. Mada djelomično prihvaća opća gledišta i poznate sudove o toj dvojnosti ljudskih opcija, zanimljiv je i mjestimično vrlo izvoran u svojim usporedbama, raščlambama i zaključcima. Već u Uvodnoj riječi započinje s originalnom primjedbom kako čovjek ima »sjetilne, umne i duhovne oči«, čime je po prirodi upućen da se ne služi samo sjetilnima. Umska i duhovna spoznaja autoru su važan putokaz kamo i kako treba gledati. Dok nereligija, kaže, zatvara ljudske horizonte, religija otvara perspektive koje čovjek nosi u sebi.

Vječni život je sudbinska perspektiva. Stoga ga Vasilj višestruko potvrđuje, umski i duhovno, induktivno i deduktivno, racionalno i religiozno, putem spoznaje i objave.

Od pojma o vječnom životu, koji je obrađen u 2. poglavlju, autor prelazi k pojmu ljudskoga duha (str. 28—52), u perspektivi njegove besmrtnosti. Duh je subjekt i garant vječnog života. U svom postupku i misaonom diskursu Vasilj, na svoj zanimljiv način, širi međaše filozofskih analiza i učvršćuje konstante sintetičkih zaključaka. Na momente odstupa od skolastičkih postavki i inventivno traga za svojim putovima. Nije moguće, kaže, »dijeliti biće na neke čiste mogućnosti i supstancijalne forme; bića se — zaključuje — u svome spoju sastoje od realno različitih bitaka, od kojih svaki može postojati sam za sebe« (30). Imajući pri tome u vidu čovjeka, Vasilj upozorava kako je »počelo ljudskog razuma« u svim svojim promjenama uvijek samo sa sobom istovjetno (ib). To je počelo »besmrtne naravi«, »jer je cijelim svojim bitkom djelotvorno kao

posebna supstancija« (31). Ono »postoji u svome posebnom redu realnosti bez ikakve protegnutosti u prostoru« (31). Fizika zahtijeva metafiziku. Stoga Vasilj zaključuje: »Ljudski je duh besmrtn bitak, čovjek to želio ili ne želio« (48).

Dakako, pojam vječnoga života u Vasiljevoj perspektivi nije pukli filozofski termin; on ima duboko religiozno značenje. Baš zbog toga njegova se razmišljanja okreću Vječnom Bitku, Bogu. Četvrto poglavlje zato raspravlja o Božjoj opstojnosti. Vasiljev logički postupak u mnogočemu je tipičan. Dobrim dijelom je izvoran i kritičan prema uobičajenim razmišljanjima. Autor npr. zamjera filozofima, teističkim i ateističkim, koji, kako on kaže, ne razlikuju u svom pristupu tzv. sistolno-analiitičke atribute Božjega bića (tj. Božja svojstva koja neposredno izvodimo iz dokaza za Božju opstojnost, kao što su: *asseitas*, potpuna savršenost i jednostavnost Božjeg bitka) od tzv. sistolno-sistolnih atributa (tj. osobnih Božjih svojstava, kao što su: Božje znanje, ljubav, pravednost itd.; str. 52—54).

Bitna Vasiljeva uporišta racionalnog su karaktera; on spada u red suvremenih mislilaca koji priznaju i prihvaćaju da je čovjek sposoban naravnim putem spoznati bitne istine o duhovnoj naravi čovjeka i sigurnoj opstojnosti Boga. Stoga se kritički odnosi prema filozofima i teolozima koji, poistovjećujući duh s tijelom, niječu mogućnost spoznaje besmrtnosti ljudskoga duha, kao i prema onima koji dokazuju vječni život samo iz biblijskih i vjerskih argumenata (87).

Dakako, uz polazni racionalni postupak, Vasilj se služi, vješto i sigurno, Biblijom i objavom, religioznim motivima i kršćanskim naukom. U stvari, od V. do IX. poglavlja, gdje raspravlja o Isusu, o pojmu nagrade, vječnom životu, pojmu grijeha i ostvarivanju nadnaravnoga života, izlaganje mu se najvećim dijelom zasniva na kršćanskoj koncepciji svijeta i naše sudbine, na Božjoj objavi i religioznom pozivu čovjeka.

Govoreći o uskrsnuću, iz različitih vidika, autor zastupa mišljenje da »spoj ljudskog duha s ljudskim tijelom nije bezuvjetno potreban za sposobnost ljudskog duha, da bi izravno intuirao bitak Božjega bića«; no priznaje da, po uskrsnuću tijela, spajanjem ljudskoga duha i tijela, »djelotvornost ljudskog duha biva povećana i umnožena« (91—92).

Djelo je pisano misaono, stručno, ali dovoljno jasno; može korisno poslužiti pri analizi u stručnim raspravama kao i širem općinstvu.

3. Duje Rendić-Miočević: *CARMINA EPIGRAPHICA*, *Književni krug*, Split, 1987.

Dugogodišnji arheološki i posebno epigrafski rad prof. akademika Duje Rendića-Miočevića okrunjen je antologijskim djelom epigrafskih natpisa i zapisa staroga svijeta. Stručnoj bibliografiji ovog vrsnog poznavaoaca grčke kolonizacije na istočnoj obali Jadrana, grčko-ilirskih i ilirsko-rimskih odnosa u našim krajevima, pridružilo se ovo izdanje arheološkog, epigrafskog i, nadalje, pjesničkog karaktera.

»*Carmina epigraphica*« antologijska su zbirka-zbornik epigramskog pjesništva s kamenih zapisa na našim prostorima iz prethrvatskih vremena. Izvredno su svjedočanstvo duhovnog i kulturnog života davnih stanovnika na našem tlu. Glavninu čine nadgrobni natpisi na grčkom i latinskom jeziku, od 4. stoljeća prije Krista do kasnoantičkog i ranokršćanskog doba. Tijek od jednog tisućljeća ostavio je u kamenu svoje tihe želje i duboke doživljaje, često sa snažnim misaonim i poetskim nadahnućima. Mada su prigodnog karaktera, stihovi o kojima je riječ svjedoče o razvijenom pjesničkom ukusu i duhovnoj zrelosti davno minulih vremena. Bilo da su poganskoga, bilo kršćanskog podrijetla, trajan su odjek intimnih čuvstava i sudbinske upit-

nosti o čovjeku i njegovu određenju; očituju dubinsku svijest o nestalnosti ovovremenog života i konstantnu vjeru u buduću:

*»Kameni grob Euzebijе nevine gledaš, još mlade,
ljeta proživjela tek, u vjeri najčišćoj, dva;
u trećem ostavi život još ne iskusiv zloće,
da bi združila svoj s dušama svetima duh«.* (VI)

Ovo je kršćanski natpis, na grčkom jeziku, s groblja na Manastirinama u Solinu. Uklesan je bio u mali dječji sarkofag, u elegijskom distihu. Izraz je religioznog povjerenja koje je vladalo u Salonu u doba ranog kršćanstva.

Uz ovakve i slične epitafe, nadahnute bolom i vjerom, ima i drugih, vrlo uspješnih stihova i metričkih zapisa posvećenih različitim sadržajima i prigodama u životu. Posebno se ističe onaj iz makarskog primorja, iz Živogošća, uklesan u stijeni iznad izvora-vode, zvane Nimfa, koja se izvirući iz kamena, odmah duši u moru:

*»Koji će razuman stvor u tajnu proniknut vrela?
Vrelo, rodi te hrid — u moru tebi je mrijet!«* (LXXXIII)

Ovi su stihovi, s još nekoliko, uklesani sa znakom križa, što upućuje da su autor i gospodari Nimfe, početkom 4. stoljeća, bili kršćani.

Ova »poezija u kamenu«, uz druge oblike umjetnosti sačuvane na našem tlu, dio je naše duhovne baštine; nikla je u našim prostorima, ozarena dušom i srcem. Puna je iskustvene mudrosti, intimne topline i religiozne smirenosti. Potiče na razmišljanje, jer i sama razmišlja o smrti i životu, o čovjeku i njegovoj konačnoj sudbini.

Rendić-Miočevićeva zbirka-zbornik donosi 85 pjesničkih zapisa, različite veličine, od jednoga do 24 stiha, tiskanih u izvorniku, grčkom ili latinskom, i u hrvatskom prijevodu. Autor se pokazao senzibilnim umjetnikom i vrsnim prevodiocem; uspješno je obavio svoj posao: s obzirom na izbor, na obradu i popratna tumačenja; posebno, s obzirom na prijevod. Majstorski je slijedio zadanu pjesničku mjeru, najčešće heksametar i pentametar. Knjiga je bogato ilustrirana i ukusno tehnički uređena.

4. Neđjeljko Mihanović: OBLIKOTVORNOST I SMISAO. *Književni eseji, August Cesarec, Zagreb, 1987.*

Član suradnik Jugoslavenske akademije, znanstveni savjetnik i upravitelj Odsjeka za književnost u Zavodu za književnost i teatrologiju JAZU, Neđjeljko Mihanović se posvetio nauci o književnosti, povijesti i kritici hrvatske literature. Na tom području napisao je značajne studije o Vrazu, Nazoru i drugim hrvatskim piscima. Sastavljač je i urednik kritičkih izdanja, izbora i sabranih djela naših uglednih književnika.

Knjiga koja je pred nama nastavlja se, stilski i sadržajno, na autorove najjašnje prikaze i studije koji su izašli u zbirci *Portreti i eseji o hrvatskim piscima* (1981). I ovdje je, u ovoj zbirci riječ o hrvatskim piscima, o bitnim odrednicama i literarnim vrijednostima njihovih djela. Autor je obradio slijedeće književnike, uglavnom pjesnike: Gustava Krkleca, Nikolu Šopa, Dragutina Tadijanovića, Olinka Delorka, Nikolu Polića, Branislava Zeljkovića, Stanka Jurišu, Sašu Vereša, Vojislava Kuzmanovića, Zlatka Tomičića i Ljerku Matutinović. Sklon estetskoj poetskoj analizi u ovu zbirku je uvrstio i jedan općenitiji prikaz: Elementi poetskog u suvremenoj hrvatskoj drami. Knjiga nije opsežna; ima 200 stranica, ali je zgusnuto esejistički pisana.

Mihanovićevi pristupi i obrade najradije idu za cjelovitim izvidom i informativnom sintezom. Zbog toga su redovito multilateralni, poniru u različite komponente i, mada ukratko, teže za svestranom analizom, autentičnim osvje-

tljavanjem pisca i njegova djela. Izbijaju tako na površinu stilski i sadržajni elementi, estetske i idejne vrijednosti, poetske novine i uhodani toposi, univerzalno i prolazno, bitak i vrijeme, danak momentu i izvorna sugestivnost, ontološka polazišta i prigodne akomodacije, sudbinsko i egzistencijalno, poezija i eventualna glazura, pozitivistički podaci i estetske prosudbe.

Služeći se esejističkim stilom, Mihanović rijetko ulazi u studijske raščlambe; lagano, informativno tka svoje misli i izriče procjene, te tako uoblikuje sudove i portrete. Na momente slijedi uhodane knjišku postupke, ali ne ostaje na klišejima i poznatim stvarima; od vanjštine pristupa nutrini i nekom vrstom kritičke fenomenologije, asocijacijama i mozaičnim tkanjima, ponire u bitno, u posebnost i važnost određenog pisca, u sadržaj i vrijednost njegova djela.

Ne pretendirajući na iscrpnije predstavljanje knjige i analizu autorove misli, istaknuo bih ovdje dva-tri važnija rakursa ili, bolje, motrišta, iz kojih i kroz koja Mihanović promatra djela i pisce o kojima piše, pomoću kojih asocijativno sabire podatke i sudove, komparacije i kritička vrednovanja.

Prvi rakurs, ako to tako uvjetno smijemo označiti, jest opće, uglavnom vanjske, pozitivističke naravi. On služi za iznošenje određenih fakata, za smještanje teme, konkretno pisca, u prostor i vrijeme, u odnose s drugima, kroz stilske formacije i osobna stajališta prema tradiciji i osobnom talentu.

Drugo je motrište, u stvari, najvažnije; ono je kritičko-vrednosne naravi. U pitanju je veća ili manja vrijednost ili, najopćenitije rečeno, estetska valorizacija. Mada se ovo motrište nigdje ne nameće, ono se stalno osjeća i gotovo impresionistički, iznutra stvara i ostavlja svoje dojmove. Ono je, na svoj način kod Mihanovića, tiho polazište i konačno stjecište različitih procedéa, rakursa i motrišta kroz koje autor prolazi te u svom laganom esejističkom-mozaičkom tkanju daje opći uvid i obazrivi kritički sud o djelu i piscu.

Treće je motrište sudbinske naravi; misaonog je, idejnog karaktera. Ono omogućuje da se dublje pogleda u neka univerzalna i metafizička pitanja s kojima književnik živi i stvara. Autor ga primjenjuje u analizi čovjekove upitnosti o samom sebi i svojim ontičkim korijenima, posebno kad govori o vanvremenskim vidicima i duhovnim nemirima kršćanski motiviranih pjesnika: Nikole Šopa, na primjer, i uglednih suradnika naše *Crkve u svijetu* Branislava Zeljkovića i Zlatka Tomičića.

U stvari, Mihanović postupno, esejistički-lagano tka svoju »oblikotvornost i smisao«; teži za cjelovitom slikom. To postiže smirenim mozaično-narativnim izlaganjem, promatrajući slojevito, kroz različita motrišta, pisce, pjesnike i njihova djela.

5. Šito Ćorić: TAKO (NI)JE GOVORIO ISUS. *Vlastita naklada, Zagreb, 1987.*

Knjiga Tako (ni)je govorio Isus predstavlja zanimljivu novost u našoj literaturi. Negdje je na granici posrednog žanra religiozne publicistike i književne kreacije. Snažno je ukorijenjena u etičko-biblijsku poruku, a opet sva vrvi literarnom fikcijom, reljefnošću stila, refleksijom i humoristikom.

Tematika je ipak jasna: humanističkoga je, etičkog karaktera. Miješaju se u njoj razine i odnosi: parabole i legende, evanđeoske prispodobe s primjerima iz života, humoreskne slike i neobični obrati, kritike i pouke zajedno.

Stil je izazovan, na momente metaforičan, s realističkim, izrazito aktualnim privrucima. Suprotnosti su prisutne kroz temeljne odnose Kristove poruke i ljudskih konkretnosti u životu. Paralelizmi se zasnivaju i suprotstavljaju na moralnim normama i ljudskim promašajima. Sve se ilustrativno odražava kroz različite skaske, poslovice, viceve, zagonetke, satire i humoreske.

Usprkos stilskoj širini i svojevrsnim izazovima, knjiga je, kako rekosmo, etički motivirana. Zanimljiva je. Kritički se odnosi prema vidljivim raskoracima između riječi i djela. No nije joj svrha utvrđivanje mana, nego poticaj na humaniju svijest i moralniji život, na ljudskije odnose i etičku dosljednost. U tom smislu je u svoj svojoj šaljivosti i »neozbiljnosti« — ako se ispravno shvati — vrlo korisna i ozbiljna.

Autor je izbjegao izravan pristup moralističkog govora; radije se poslužio spomenutim kombinacijama: pričom i stvarnošću, etičkom normom i književnom fikcijom — kako bi što snažnije potakao čovjeka na razmišljanje.

NOVE KNJIGE

U SLUŽBI ČOVJEKA. ZBORNİK NADBISKUPA-METROPOLITE DR. FRANE FRANIĆA, izd. Crkva u svijetu, Split, 1987. Zborno djelo 28-ice autora, teološko-povijesnog sadržaja; priredio D. Šimundža; tvrdi uvez s ovitkom. Cijena 18.000 din; za inozemstvo dvostruko. Narudžbe: Crkva u svijetu, 58000 Split, Zrinsko-frankopanska 14.

Ratko Perić-Michal Lacko: DEKRET O EKUMENIZMU I DEKRET O ISTOČNIM KATOLIČKIM CRKVAMA, Filozofsko-teološki institut D. I., Zagreb, 1987. Komentari dokumenata II. vatikanskog sabora. Cijena 9.000 din. Narudžbe: FTI, Jordanovac 110, 41000 Zagreb.

Luka Vuco: ŠTO JE TO KRŠĆANSTVO. O evanđeoskoj poruci za odrasle, Župski ured Kaštel-Novi, 1988. Cijena 2.000 din. Narudžbe: Župni ured, 58216 Kaštel-Novi.

Stanko Romac: TJESKOBA I POVIJEST. Razmišljanja u liturgijskoj godini »B«, Zagreb, 1987. Narudžbe: Fra Stanko Romac, Trg Gaje Bulata 3, 58000 Split.

Ivan Pavić: BIBLIJSKA POVIJEST SPASENJA, I. dio, Stari zavjet, Zagreb, 1987. Narudžbe: HKD, Trg Kralja Tomislava 21, 41000 Zagreb — ili: IKD Juraj Dobrila, M. Gupca 7, 51400 Pazin.

Fgldio Viganò: OTAJSTVO I POVIJEST, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1987. Cijena 5.000 din. Narudžbe: KSC, Vlaška 36, 41000 Zagreb.

Žarko Brzić: NAJLJEPŠI UKRAS, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1987. Cijena 5.000 din. Narudžbe: KSC, Vlaška 36, 41000 Zagreb.

MOLITE GOSPODARA ŽETVE. Adoracije za duhovna zvanja, Centar za duhovna zvanja, Sarajevo, 1987. Narudžbe: Vrhbosanska visoka teološka škola, S. Markovića 5, 71000 Sarajevo.

Petar Bezina: PUČKO ŠKOLSTVO I FRANJEVCI PROVINCIJE PRE-VETOG OTKUPITELJA. Doprinos poznavanju razvitka pučkog školstva u Južnoj Hrvatskoj od 1735. do 1941, Knjižnica zbornika Kačić, Split, 1987. Meki uvez 4000, tvrdi 6000 din. Narudžbe: Franjevački samostan, Kačićeva 11, 59000 Šibenik.

Branimir Markić: LICEM PREMA SUNCU. Primjeri iz života, Crkva, na kamenu, Mostar, 1987. Cijena 3000 din. Narudžbe: Crkva na kamenu, JNA 18, 88000 Mostar.

POLJICA. List poljičkog dekanata, Poljica, 1987. Narudžbe: Prof. Ivan Banić, Zrinsko-frankopanska 19, 58000 Split.